

COĞRAFYANIN DOĞASI

COĞRAFYA BİLİMİ

Coğrafya Biliminin Konusu

Ortam

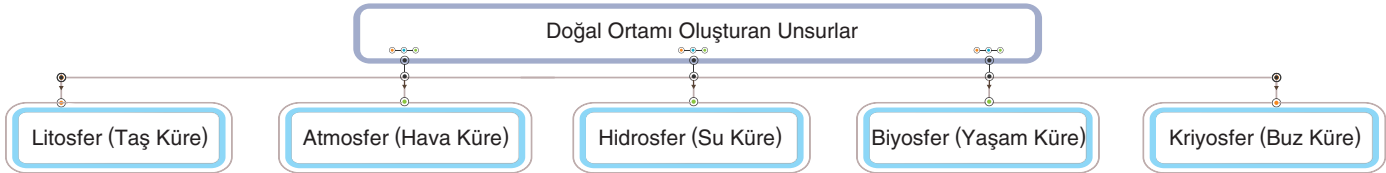
- ✓ Çevre olarak da adlandırılır. İnsanın içinde yaşadığı, canlı ve cansız tüm varlıkları içerisinde barındıran yerdir. Doğal ortam ve beşerî ortam olarak ikiye ayrılır.

Doğal Ortam

- ✓ Doğal şartlar altında gelişen olayların oluşturduğu ve doğayı oluşturan ortamların birbirleriyle etkileşimi sonucunda meydana gelen ortamdır. Doğal ortamda dağlar, ovalar, vadiler, platolar, topraklar, bataklıklar, okyanuslar, yer altı suları, yağmurlar, fırtınalar, hayvanlar ve bitkiler gibi unsurlar bulunur.

Doğa Olayı

- ✓ Doğal ortamı oluşturan unsurlarda meydana gelen geçici ya da sürekli değişimlere **doğa olayı** denir.

Litosfer (Taş Küre)

Yerkürenin yani Dünya'nın katılaşmış olan üst kısmıdır. Buna yer kabuğu adı da verilir. Toprak, kayaç, dağ, ova, vadi, plato gibi yer şekillerinin bulunduğu ortamdır.

Atmosfer (Hava Küre)

Dünya'yı çepeçevre saran gaz örtüsüdür. Hava olaylarının (yağmur, kar, sis, rüzgâr, bulut gibi) meydana geldiği ortamdır.

Hidrosfer (Su Küre)

Yer kabuğunun çukur alanlarını dolduran su havzaları olan okyanus, deniz, göl ve akarsu ile bataklık, yer altı suyu gibi unsurların yer aldığı ortamdır.

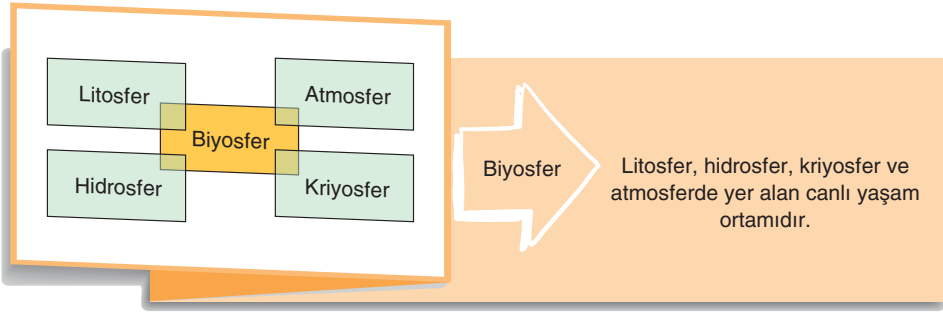
Biyosfer (Yaşam Küre)

Litosfer, atmosfer ve hidrosferdeki bitki ve hayvanların bulunduğu ortamdır.

Kriyosfer (Buz Küre)

Donmuş topraklar, buzullar ve sürekli karla kaplı alanlardan oluşan ortamdır.

ETKİNLİK-1

Aşağıdaki tabloda bazı doğal ortam unsurları ve bu unsurların yer aldığı doğal ortamlar verilmiştir.

Doğal ortam unsurlarının hangi temel ortamla ilişkili olduğunu tablodaki ilgili alana işaretleyiniz.

Doğal Ortam Unsurları		Doğal Ortamlar				
		Litosfer	Atmosfer	Hidrosfer	Biyosfer	Kriyosfer
a.	Hayvanlar					
b.	Buzullar					
c.	Yer altı suları					
d.	Bulutlar					
e.	Platolar					
f.	Şimşek çakması					
g.	Dağlar					
h.	Topraklar					
ı.	Mikroorganizmalar					
j.	Ağaçlar					

- ✓ Doğal ortamlar olan litosfer, atmosfer, hidrosfer, kriyosfer ve biyosfer birbirleriyle sürekli etkileşim içindedir. Bunlardan herhangi birinde bozulma olması diğer ortamları da etkiler. Örneğin ekvatorial yağmur ormanlarında bulunan ve biyosferin unsurları olan hayvan ve bitki varlığının yeryüzündeki coğrafi dağılışı ile özelliklerinin ortaya çıkmasında; atmosferde yer alan iklim olaylarının, litosferde görülen yer şekli faktörlerinin, hidrosferde görülen su varlığının etkisi bulunmaktadır.
- ✓ Litosferin bir unsuru olan kayaların parçalanmasıyla toprak örtüsü oluşur. Kayaların parçalanmasında atmosferin bir unsuru olan sıcaklık ve yağış koşullarının, hidrosferin bir unsuru olan suların ve biyosferin bir unsuru olan canlıların etkisi bulunmaktadır.

Beşerî Ortam

- ✓ İnsanların yeryüzünde gerçekleştirdiği faaliyetleri oluşturan ortamdır. Beşerî ortamda mesken, yol, köprü, fabrika gibi unsurlar ile turizm, tarım, ticaret, sanayi gibi insan faaliyetleri bulunur.

DİFnot

Doğal ve beşerî ortamın oluşturduğu ortama coğrafi ortam adı da verilir. Coğrafi ortam; insanları, tüm diğer canlı ve cansız varlıkları içine alan, üç boyutlu olan, eni, boyu, derinliği bulunan ve coğrafyanın konusu olan bütün olayların meydana geldiği yerdir.

Doğa ve İnsan Etkileşimi

- ✓ İnsan ve doğa arasındaki etkileşim aşağıda görüldüğü gibi temelde üç şekilde gerçekleşir. Bunlar insanın doğaya bağımlı olması, insanın doğaya adapte olması ve insanın doğayı değiştirmesi şeklindedir.

İnsanın Doğaya Bağımlı Olması

İnsanlar, temel ihtiyaçlarını karşılamak için doğadan yararlanmak zorundadır. Bu durum insanın doğaya bağımlı olmasına neden olmuştur. Örneğin konut yapmak için toprak, ağaç, su ve madenlerden; beslenmek için bitki ve hayvanlardan yararlanmak zorundadır.

İnsanın Doğayı Değiştirmesi

İnsanlar bilgi ve teknolojinin gelişme seviyesine bağlı olarak ihtiyaç ve isteklerine göre doğal ortamı değiştirirler. Örneğin turistik tesis, konut, yol, tarım alanı vb. yapmak için ormanları tahrip ederler. Yağışın ve su kaynaklarının yetersiz olduğu bölgelerde tarım alanlarını sulamak için barajlar yaparlar ya da yer altı sularından yararlanmak için kuyular açarlar. Bataklıkları kurutarak ya da meraları değiştirerek tarım arazisi oluştururlar.

Verimli delta alanlarını yerleşmeye açarlar. Enerji kaynaklarını ve madenleri çıkarmak için arazi yapısını bozarlar. Şehirleri genişletmek için bitki ve hayvanların yaşam alanlarını tahrip ederler. Hızlı ve plansız sanayileşme nedeniyle ortaya çıkan gazlarla atmosferin yapısını bozarlar. Petrol taşıyan tankerler denizlerin kirlenmesine neden olur. Kısacası insanlar litosfer, hidrosfer, biyosfer ve atmosfer üzerinde çeşitli tahribatlara neden olur. Bu nedenle insanların doğal çevrede değişiklik yaparken doğaya karşı duyarlı olmaları gerekir. Son yıllarda devletlerin uyguladığı politikalar ile bilinçlenmenin ve eğitim seviyesinin artması sonucunda doğal ortam üzerindeki olumlu etkiler artmıştır. Örneğin erozyona karşı önlemler alınması, ağaçlandırma çalışmaları ve su tasarrufu yapılması, su kaynaklarının daha etkin kullanılması, fabrika bacalarına filtre takılması, nesli tükenmekte olan bitki ve hayvan topluluklarının korunması bu etkilerden bazılarıdır.

İnsanın Doğaya Adapte Olması

İnsanlar yeryüzünün çok farklı alanlarında yaşamını sürdürmektedir. Sıcak ve kurak iklim bölgeleri olan çöllerde, sıcak ve bol yağışlı iklim bölgeleri olan ekvatorial kuşakta, soğuk iklim bölgeleri olan kutuplara yakın alanlarda, alçak ya da yüksek bölgelerde, engebeli ya da yer şekillerinin sade olduğu bölgelerde insanlar yaşamlarını sürdürmekte ve o bölgelerdeki doğal koşullara uyum sağlayabilmektedir.

Doğanın İnsana Etkileri

İnsanlar doğal yollardan oluşmuş yer şekillerini turizm faaliyetlerinde kullanır.

Sürekli yağış alan yerlerde yaşayan insanlar yaşamlarını buna göre sürdürür.

Bazı bölgelerde yaşayan insanlar toprağı ve hayvan gücünü kullanarak tarım faaliyetlerini gerçekleştirir.

Boğazların çevrelerinde yaşayan insanlar, boğazları ulaşım faaliyetlerinde kullanır.

Yukarıdaki şemada da görüldüğü gibi insanlar yaşamsal etkinliklerini sürdürebilmek için doğal ortamdan faydalanır.

- ✓ Bilim ve teknolojinin ilerlemesi, insanların ihtiyaçlarının artması ve çeşitlenmesi gibi nedenlerle insanın doğal ortam üzerindeki etkisi zamanla artmıştır. Bu durum, insanların doğal ortama müdahalesinin artmasına neden olmuştur. Ancak aşağıdaki şemada da görüldüğü gibi bu müdahaleler çoğunlukla doğanın işleyişine zarar vermektedir.

DİFnot

Gelişmiş ülkelerde insanların doğaya olan bağımlılıkları, gelişmemiş ülkelere göre çok daha azdır.

- ✓ İnsan ve doğa arasındaki etkileşime Türkiye'den bazı örnekler aşağıda verilmiştir.
- Büyük demir ve kara yollarının dağılışını gösteren bir harita incelendiğinde genel olarak ulaşımın doğu-batı doğrultusunda geliştiği görülecektir. Bu durumun nedeni dağlarımızın genel olarak doğu-batı yönünde uzanmasının kuzey-güney yönlü ulaşımı zorlaştırmasıdır. Kuzey-güney yönlü ulaşım için genellikle geçitlere ihtiyaç duyulmaktadır.
 - Nüfusun yoğunlaştığı alanlar genellikle kıyı bölgelerdir. Bu durumun nedeni iklim koşullarının uygun olmasıdır.
 - Ülkemizdeki tarımsal etkinlikler de genel olarak doğal çevre koşullarından etkilenmektedir. Her mevsim bol yağış ve ılıman iklim isteyen çay sadece Doğu Karadeniz kıyılarında yetişebilmektedir. Yaz kuraklığı isteyen buğday ve pamuk gibi ürünlerin ise Doğu Karadeniz kıyılarında yetişme olanağı yoktur.

ÖRNEK-1

- I. Orta Asya'da küçükbaş hayvancılık yapılması
- II. Rusya'da sanayi faaliyetlerinin geliştiği yerlerde nüfusun fazla olması
- III. Brezilya'da yağmur ormanlarının bulunduğu yerlerde nüfusun az olması
- IV. Fransa'da deniz turizminin geliştiği bölgelerin yoğun göç alması

Yukarıda verilen durumlardan hangilerinde doğal koşulların etkisi daha fazladır?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

ÖRNEK-2

- I. Japonya
- II. ABD
- III. Moğolistan
- IV. Nijer

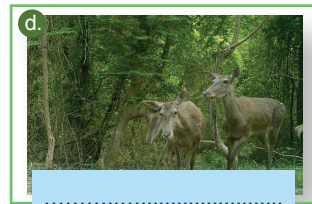
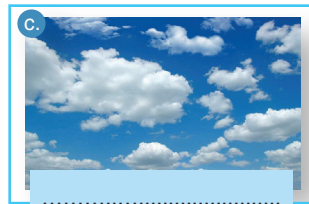
Yukarıda verilen ülkelerin hangilerinde doğal koşulların insan yaşamı üzerindeki etkisi daha belirgindir?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

ETKİNLİK-2

Doğal unsurların gösterildiği aşağıdaki görseller ile altında verilen doğal sistemleri eşleştiriniz.

1. Doğal şartlar altında gelişen olayların oluşturduğu ortama "doğal ortam" adı verilir. Doğal ortamda pek çok unsur yer alır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi bu unsurlar arasında yer almaz?

- A) Vadi B) Dere C) Yıldırım
D) Ağaç E) Ev

2. İnsan ve doğa arasındaki etkileşime aşağıdakilerden hangisi örnek verilemez?

- A) Kayaçların kimyasal yolla çözünmesinin Ekvatorial bölgede fazla olması
B) Doğu Karadeniz'de tarımda sulama sorununun az olması
C) Karasal iklim bölgelerinde buğday tarımının yaygın olması
D) Engebeli arazilerde tarım alanlarının dar olması
E) Taş kömürü yataklarının fazla olduğu yerlerde demir-çelik fabrikalarının kurulması

3. Ekvatorial kuşakta yaşayan insanların mevsimlere göre giysi değiştirme ihtiyacı, orta kuşak ülkelerinde yaşayanlara göre daha azdır.

Bu durum aşağıdakilerden hangisine örnek oluşturmaktadır?

- A) İnsanın doğal ortamı değiştirmesine
B) Doğal sistemlerin beşerî sistemler üzerindeki etkisine
C) Doğal sistemlerin fiziki ortamı şekillendirmesine
D) Beşerî sistemlerin doğal sistemler üzerindeki etkisine
E) Ekonomik gelişmişliğin insan yaşamı üzerindeki etkisine

4. Aşağıdakilerden hangisi litosferde yer alan unsurlardan biri değildir?

- A) Volkanik dağlar B) Buzullar
C) Platolar D) Topraklar
E) Kayaçlar

5. Doğal koşulların insanlar üzerindeki etkisi gelişmiş ülkelerde az, az gelişmiş ülkelerde ise daha fazladır.

Buna göre haritada numaralanmış ülkelerin hangisinde doğal koşulların insanlar üzerindeki etkisi daha fazladır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

6. Doğa ve insan arasında bir etkileşim vardır. İnsan doğadan sürekli faydalanır. Bu yararlanma sürecinde bazen insan doğayı bazen de doğa insanı etkiler.

Aşağıdakilerden hangisi doğa ile insan arasındaki etkileşime örnek gösterilemez?

- A) Sıcak su kaynaklarından enerji elde edilmesi
B) Denizlerin doldurulması ile elde edilen yerlere havalanı yapılması
C) Akarsuların delta ovası oluşturmaları
D) Eğimli arazilerde terasçılama yoluyla tarım yapılması
E) Mağaraların turizmde kullanılması

7. İnsanların doğal çevre üzerinde hem olumsuz hem de olumlu etkileri bulunmaktadır.

Aşağıdakilerin hangisinde insanın doğa üzerindeki etkisi olumlu yöndedir?

- A) Bataklıkların kurutularak tarım alanı elde edilmesi
B) Avlanma yoluyla vahşi hayvanların sayısının azalması
C) Mera alanlarının yerleşime açılması
D) Su kaynaklarının sürdürülebilir sistemle kullanılması
E) Ormanların tarım alanlarına dönüştürülmesi

8. Aşağıdakilerden hangisi beşerî ortamda yer alan unsurlardan biri değildir?

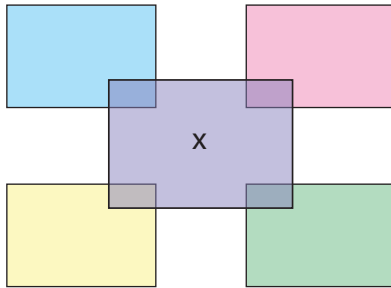
- A) Oteller
B) Fabrikalar
C) Ormanlar
D) Demir yolları
E) Köprüler

9. I. Ova
II. Kum
III. Cam

Yukarıda verilenlerden hangileri doğal sistemler içerisinde yer almaz?

- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) I ve III

10.

Doğal sistemleri gösteren bu şemada "X" ile gösterilen alanda aşağıdakilerden hangisi yer alır?

- A) Litosfer
B) Atmosfer
C) Hidrosfer
D) Biyosfer
E) Kriyosfer

11. Aşağıdaki tabloda bazı doğal unsurlar ve bunlara bağlı olarak yapılan ekonomik etkinlikler verilirken hata yapılmıştır.

	Doğal Unsurlar	Ekonomik Etkinlikler
I.	Toprak	Tarım
II.	Akarsu	Enerji
III.	Vadi	Balıkçılık
IV.	Çayır	Hayvancılık
V.	Dağ	Turizm

Buna göre tabloda kaç numaralı eşleştirmede hata yapılmıştır?

- A) I
B) II
C) III
D) IV
E) V

12. ABD, Rusya, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti gibi ülkeler maden bakımından zengindir.

Bu durum sözü edilen ülkelerin aşağıdaki hangi özelliğinden kaynaklanmaktadır?

- A) Hidrolojik yapıları
B) Jeolojik yapıları
C) Klimatolojik özellikleri
D) Biyolojik yapıları
E) Jeopolitik yapıları

956159

ÖĞRENCİ NO	YANITLAR
1 () () () () ()	11 () () () () ()
2 () () () () ()	12 () () () () ()
3 () () () () ()	13 () () () () ()
4 () () () () ()	14 () () () () ()
5 () () () () ()	15 () () () () ()
6 () () () () ()	16 () () () () ()
7 () () () () ()	17 () () () () ()
8 () () () () ()	18 () () () () ()
9 () () () () ()	19 () () () () ()
10 () () () () ()	20 () () () () ()

Coğrafya Biliminin Bölümleri

- ✓ Coğrafi ortamda doğal süreçler içerisinde meydana gelen değişimler ile coğrafi ortamdaki doğal ve beşerî olayların insanla ilişkisini inceleyen bilim dalına **coğrafya** denir. Doğal ve beşerî ortamlar yani doğal ve beşerî sistemler coğrafya biliminin konusunu oluşturmaktadır. Coğrafyanın bilimsel olarak bölümlenmesi de doğal ve beşerî ortamlar esas alınarak yapılmaktadır. Coğrafyanın doğal ortamları ve bu ortamlarda meydana gelen olayları inceleyen bölümüne , beşerî ortamlarda meydana gelen insan faaliyetlerini inceleyen bölümüne ise denir. Kısacası doğal ortam fiziki coğrafyanın, beşerî ortam ise beşerî coğrafyanın inceleme alanını oluşturur.

ETKİNLİK-3

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri doldurunuz.

- Mesken, yol, köprü, fabrika gibi unsurlar ile turizm, tarım, ticaret, sanayi gibi insan faaliyetlerinin bulunduğu yere ortam denir.
- Su kaynaklarını inceleyen coğrafyanın alt dalına denir.
- Coğrafyanın alt dallarından biri olan klimatoloji meydana gelen olayları incelemektedir.
- harita bilimi demektir.
- Coğrafi ortamda doğal süreçler içerisinde meydana gelen değişimler ile coğrafi ortamdaki doğal ve beşerî olayların insanla ilişkisini inceleyen bilim dalına denir.

ÖRNEK-3

- Bulduğunuz yerleşmede ne kadar insan yaşıyor?
- Çevrenizde hangi ürünler yetiştiriliyor?
- Isınma ihtiyacınızı hangi kaynaklardan karşılıyorsunuz?
- Çevrenizdeki binaların yapımında ne tür malzemeler kullanılıyor?

Yukarıdaki sorularla yoklanmak istenen bilgiler arasında, coğrafyanın hangi alt alanına ait inceleme konuları yoktur?

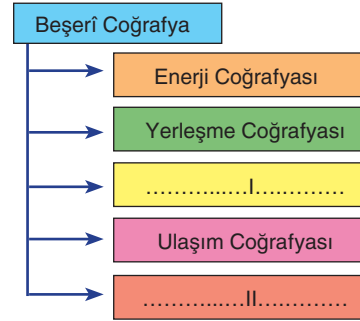
- A) Nüfus Coğrafyası B) Ulaşım Coğrafyası
C) Tarım Coğrafyası D) Enerji Coğrafyası
E) Yerleşme Coğrafyası

(2017-YGS)

ÖRNEK-4

Aşağıdaki grafikte Beşerî Coğrafya'nın bazı alt dalları gösterilmiştir.

Bu grafikte numaralandırılarak boş bırakılan yerlere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

I	II
A) Nüfus Coğrafyası	Siyasi Coğrafya
B) Bitki Coğrafyası	Nüfus Coğrafyası
C) Turizm Coğrafyası	Bitki Coğrafyası
D) Siyasi Coğrafya	Toprak Coğrafyası
E) Toprak Coğrafyası	Turizm Coğrafyası

(2019-TYT)

ETKİNLİK-4

Aşağıdaki ifadeleri “Doğru (D)–Yanlış (Y)” şeklinde değerlendiriniz.

a. Sosyoloji bilimi, nüfus coğrafyasının yararlandığı bilim dallarından biridir.	
b. İnsanlar, doğadan etkilenir ve doğayı etkilerler.	
c. Yeryüzündeki depremleri inceleyen bilim dalı hidrolojidir.	
d. Biyocoğrafya beşerî unsurları inceleyen coğrafyanın alt dalıdır.	
e. Hayvancılık faaliyetlerini tarım coğrafyası inceler.	

ETKİNLİK-5

Aşağıdaki tabloda coğrafyanın bölümleri ve bu bölümlerin yararlandığı diğer bilimler verilmiştir.

Tabloda boş bırakılan alanlara uygun ifadeleri yazınız.

Coğrafyanın Bölümleri	Yararlandığı Diğer Bilimler
a.	Jeoloji, pedoloji, petrografi, jeofizik
b.	Meteoroloji
c.	Hidroloji, oseonografya, limnoloji
d.	Demografi, istatistik
e.	İktisat (Ekonomi)

Coğrafya Biliminin Gelişimi

- ✓ İlk insanların yaşadıkları çevreyle ilgili zihinlerinde “Orası neresi ve orada ne var?” gibi sorular sormaya başlamasıyla coğrafya bilimi gelişmeye başlamıştır. Bu nedenle coğrafya bilimi dünyanın en eski bilimlerinden biridir. Ancak coğrafya biliminin modernleşmesi ve gerçek bir bilim hâlini alması XVIII. yüzyılda gerçekleşmiştir.

İlk Çağ'da Coğrafya

- ✓ İlk coğrafi düşünceler Mezopotamya, Mısır ve Doğu Akdeniz Havzası'nda yaşamış düşünürler tarafından ortaya konulmuştur. Bu dönemde coğrafi bilgiler, gezilen yerlerin tasvir edilmesi ile basit planlar ve harita çizimleriyle ortaya konulmuştur.

DiFnot

Çatalhöyük'ü ve Babil'i gösteren haritalar, dünyada bilinen en eski haritalardır.

Bu dönemin bazı bilim insanları aşağıda verilmiştir.

Miletli Hekataios (Hekatus) (MÖ 550-476): Tasvirler ve çeşitli haritaların yer aldığı iki ciltlik kitap yazmıştır. Bunlardan biri Asya'yı diğeri de Avrupa'yı anlatmaktadır.

Eratosthenes (Eratostenes) (MÖ 275-195): Coğrafya kelimesini ilk kullanan bilim insanıdır. Coğrafya ismi, Latince geo (yer) ve graphein (tasvir etmek) kelimelerinin birleşmesiyle geographica (ciografika) şeklini almıştır. Eratosthenes 21 Haziran'da İskenderiye ve Asvan arasında Güneş ışınlarının düşme açısındaki farktan yararlanarak bir derecelik meridyen yayı ve Dünya'nın çevre uzunluğunu gerçeğine yakın bir şekilde hesaplamış, bir dünya haritası çizmiştir. Ayrıca eksen eğikliği ve Dünya'nın Güneş'e olan uzaklığını da hesaplamıştır. Eserleri günümüze ulaşamamıştır.

Thales (Tales) (MÖ 625-547): Dünya'nın şekli ve yapısı ile ilgili fikirler öne sürmüştür.

Heredot (MÖ 484-426): İnsan çevre ilişkilerine değinmiştir. Gezdiği yerlerin tarihini ve coğrafyasını anlatmıştır.

Aristoteles (Aristo) (MÖ 384-322): Coğrafya ile ilgili ilk görüşleri ortaya koymuştur. Ay tutulması sırasında Ay'ın üzerine düşen gölgesine bakarak Dünya'nın şeklinin yuvarlak olduğunu söylemiştir. Dünya'nın çevre uzunluğunu gerçeğe yakın hesaplamıştır.

Amasyalı Strabon (MÖ 63-MS 23): Eratosthenes'in coğrafya ile ilgili yaptığı çalışmalara 17 ciltlik *Geographica* adlı eserinde yer vermiştir. Dünya'nın yuvarlak olduğunu ve Evren'in ortasında yer aldığını iddia etmiştir. Ayrıca Avrupa, Asya ve Afrika'yı anlatan kitaplar yazmıştır.

İskenderiyeli Batlamyus (Ptoleme) (85-165): *Geographica Syntaxis (Ceografika Sentaksis)* adlı eserinde küresel Dünya yüzeyinin haritalama yöntemlerini anlatmış, başta dünya haritası olmak üzere çeşitli haritalar çizmiştir. Eserinde 8000 kadar yerin adını listelemiş, bunlardan 400 kadarının koordinatlarını gerçeğe yakın bir şekilde göstermiştir. Ayrıca astronomi ve coğrafya kılavuzu anlamına gelen *Geographica Hyphegesis (Ciografika Hayfecisiz)* adlı eserleri yazmıştır.

Orta Çağ'da Coğrafya

- ✓ 476 yılında Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Avrupa'nın durgunluk sürecine girmesi nedeniyle Orta Çağ, Türk ve Müslüman bilim insanlarının coğrafya biliminin gelişmesine büyük katkı sağladığı bir dönemdir. Namaz vakitleri, oruç süresi ve hac yollarının belirlenmesi gibi ihtiyaçların ortaya çıkması İslam Dünyası'nda coğrafyanın gelişmesine katkı sağlamıştır.
- ✓ Bu dönemin bazı bilim insanları aşağıda verilmiştir.

El-Harizmi (780-850): Dünya'nın şekli anlamına gelen *Kitap Suret el Arz* adlı eseri yazmıştır.

El-Biruni (973-1050): Ünlü Türk ve İslam bilim insanlarından. *Kanun el Maksudi* adlı eseri yazmıştır. Dünya'nın boyutları, yarı çapı, çevresi ve eksen eğikliği hakkında bilgi veren bir kitaptır.

Muhammet İdrisi (1099-1165): Arap-İslam coğrafyacılarından. Sicilya kralı ile olan dostluğu sayesinde Avrupa hakkında ayrıntılı bilgiler elde etmiştir. *Kitabu Roger* adlı eseri yazmıştır. İdrisi bu kitabında dairesel bir dünya haritası çizmiş, iklim tiplerini anlatmış ve yeryüzünü sekiz iklim bölgesine ayırmıştır.

İbn Batuta (1304-1377): 29 yıl boyunca Fas'tan yola çıkarak Kuzey Afrika, Arabistan, Suriye, Anadolu, İran ve Hindistan'ı gezmiştir. Gezdiği yerleri *Rihlet-ü İbn Battûta* adlı eserinde tasvir etmiştir.

İbn Haldun (1332-1406): *Mukaddime* adlı eseri yazmıştır. Bu eserde tarih, ekonomi ve sosyoloji gibi bilim dalları yanında coğrafya açısından önem taşıyan, dünyanın çeşitli kesimlerine ait tasvirlerle ve haritalara yer vermiştir.

DiFnot

Mesudi, Kaşgarlı Mahmud ve Uluğ Bey, Orta Çağ'a damgasını vuran diğer bilim insanlarıdır.

Yeni Çağ'da Coğrafya

Avrupa'daki Rönesans hareketlerine bağlı olarak coğrafya bilimi hızla gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde Çin ve Hindistan gibi uzakdoğu ülkelerine ulaşma ve buradaki zenginlikleri ele geçirme düşüncesi denizciliği ve coğrafyayı geliştirmiştir. Bartelmi Diyaz'ın Ümit Burnu'nu keşfi (1488), Vasco da Gama'nın Hindistan'a deniz yoluyla ulaşması (1497), Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfi (1492), Magellan'ın başlatıp Sebastian Del Cano'nun tamamladığı Dünya'nın etrafının dolaşılması (1522) ile gerçekleşen Coğrafi Keşifler, coğrafya biliminin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu dönemin bazı bilim insanları aşağıda verilmiştir.

Belçikalı Ortelius (1527-1598): Deri üzerine çizilmiş 70 haritadan oluşan ilk dünya atlasını yapmıştır.

Piri Reis (1465-1554): Çizdiği dünya haritası ve yazdığı *Kitab-ı Bahriye* isimli eserleriyle dünyaca tanınan Osmanlı denizcisidir. Piri Reis'in en önemli eseri Atlas Okyanusu, İber Yarımadası, Afrika'nın batısı ile Amerika'nın doğu kıyılarını çizdiği haritadır.

Seydi Ali Reis (1498-1562): *Mir'âtü'l-Memalik* ve *Kitâbü'l-Muhîr* adlı eserleri hazırlamıştır.

Kâtip Çelebi (1609-1657): Dünyanın pek çok yeri ile ilgili bilgilerin yer aldığı *Cihannüma (Dünya'nın Aynası)* adlı eseri yazan Türk bilim insanıdır. Çağın en önemli coğrafya eserlerinden biridir.

Evliya Çelebi (1611-1682): Ünlü bir Türk gezginidir. Orta Doğu, Avrupa ve Kuzey Afrika'da birçok ülkeyi gezmiştir. Gezip gördüğü yerleri anlattığı *Seyahatname* adlı eseri bulunmaktadır.

Yakın Çağ'da Coğrafya

Yakın Çağ'da olaylar ve olgular sebep-sonuç ilişkisi içinde araştırılmaya başlanmıştır. Coğrafyanın metodolojisi oluşturulmuş ve coğrafyanın günümüzdeki konuları modern bilim özelliklerine göre incelenmeye başlanmıştır. Bu dönemin bazı bilim insanları aşağıda verilmiştir.

Bernhard Varenius (Bernard Varenius, 1622-1650): Bilimsel coğrafyanın temellerini atan kişi olarak kabul edilmektedir. *Genel Coğrafya* adlı eseri bulunmaktadır. Coğrafyayı genel ve özel olmak üzere ikiye ayırmıştır.

James Cook (1728-1779): Çeşitli bilim insanlarıyla birlikte katıldığı keşif gezilerinde Yeni Zelanda kıyılarının haritasını çizmiştir.

Alexander von Humboldt (1769-1859): Fiziki coğrafyanın kurucusudur. Coğrafya biliminin metodolojisini (yöntem bilimi) oluşturmuş, coğrafya biliminin ilkelerini ortaya koymuştur. Evren anlamına gelen *Cosmos* adlı eseri bulunmaktadır.

Karl Ritter (1779-1859): *Coğrafya İliminde Tarihî Esaslar ve Mukayeseli Genel Coğrafya* adlı eseri yazmıştır. Beşerî coğrafyanın kurucusudur.

Fredrich Ratzel (1844-1904): *Antropocoğrafya (Beşerî Coğrafya)* adlı eseri yazmıştır. Siyasi coğrafyanın kurucusudur.

P. Vidal de la Blache (1845-1918): Bölgesel coğrafya akımının öncüsüdür.

Türk Coğrafyacılar: Faik Sabri Duran, Ali Macit Arda, Hamit Sadi Selen, Cemal Arif Alagöz, Besim Darkot, İbrahim Hakkı Akyol, Reşat İzbirak ve Sırrı Erinç gibi coğrafyacılar ülkemizde modern coğrafyanın gelişmesine büyük katkılar yapmıştır.

Niçin Coğrafya Öğrenmeliyiz?

- ✓ Coğrafyayı bilen insanın özellikleri aşağıda verilmiştir.
 - Ülkesini, çevreyi ve tüm dünyayı sever.
 - Yakın çevreden başlayarak kendi ülkesini ve dünyayı tanır.
 - Çeşitli doğa olaylarını neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde algılar, bu olayların dağılışını öğrenir.
 - Doğa olaylarının meydana getirdiği afetlere karşı önlem alabilir.
 - Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını öğrenir.
 - Uluslararası barışın önemini öğrenir.
 - Doğal ve beşerî sistemlerin işleyiş ve değişimini kavrar.
 - Kazandığı coğrafi becerileri, insan-doğa ilişkisi çerçevesinde kullanarak günlük hayatla ilişkilendirir.
 - İnsan, coğrafya eğitimi ile kazandığı coğrafi gözlem ve sorgulama, harita okuryazarlığı, tablo ve grafik yorumlama gibi becerileri kullanarak coğrafi verileri daha anlamlı hâle dönüştürür.

DİFnot

Coğrafya; Ne?, Nerede?, Ne zaman?, Neden orada?, Neden önemli?, Bulunduğu ortamın özellikleri neler?, Doğal ve beşerî ortamlarla ilişkisi nasıl? sorularına cevap arar.

1. I. Dalga aşındırması ile oluşan dik yamaçlar
II. Akdeniz ikliminin yayılış alanı
III. Volkanizma sonucunda oluşan dağlar.
IV. Ekvatorial yağmur alanlarının özellikleri
Yukarıda verilenlerden hangileri jeomorfolojinin inceleme alanına girer?

A) I ve II B) I ve III C) II ve III
D) II ve IV E) III ve IV

2. I. Diyarbakır Havzası'nın hidrografik özellikleri
II. Muson ormanlarının yeryüzündeki dağılışı
III. Kutuplarda yerleşim olmamasının nedenleri
Yukarıda verilenlerden hangileri coğrafya biliminin ilgilendiği konular arasında yer alır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II ve III

3. Aşağıdakilerden hangisi coğrafya biliminin incelediği doğal olaylardan biri değildir?

A) Atmosferi oluşturan gazların oranı
B) Japonya'da meydana gelen depremler
C) Ege Denizi'nin oluştuğu jeolojik dönem
D) Karasal iklimin özellikleri
E) Pamuk üretim alanlarının dağılışı

4. I. Demografi
II. Meteoroloji
III. Zooloji
IV. Botanik
V. Fizik

Yukarıdakilerden hangileri klimatolojiye yardımcı olan bilimler arasında yer alır?

A) I ve III B) II ve V C) III ve V
D) I, II ve V E) II, III ve IV

5. Ayça şubat ayında ziyarete gittiği bir köyle ilgili arkadaşına aşağıdaki bilgileri vermiştir.
- Orada yaşayanların anlattığına göre kış mevsiminde pek kar yağmazmış.
 - Bölgede bulunan köylerin en büyük gelir kaynağı ürettikleri portakalmış.
 - Evlerin genellikle taş malzemeden yapıldığını fark ettim.
 - Köyün kuzeyinde uzanan dağ sıralarının görüntüsü muhteşemdi.

Buna göre Ayça'nın anlattıkları ile aşağıda verilen coğrafyanın alt dalları eşleştirildiğinde hangisi dışta kalır?

A) Hidrografya B) Jeomorfoloji
C) Klimatoloji D) Tarım coğrafyası
E) Yerleşme coğrafyası

6. • *Mir'âtü'l-Memalik*
• *Seyahatname*
• *Geographe*
• *Mukaddime*

Bu coğrafi eserlerle aşağıdaki bilim insanları eşleştirildiğinde hangisi dışta kalır?

A) Evliya Çelebi B) Piri Reis
C) Strabon D) Seydi Ali Reis
E) İbn Haldun

7.

Görselde verilen Van Gölü'nün özelliklerini ve oluşumunu inceleyen hidrografya aşağıda verilen bilimlerin hangisinden daha fazla yararlanır?

- A) Limnoloji B) Petrografya
C) Klimatoloji D) Hidrojeoloji
E) Potamoloji

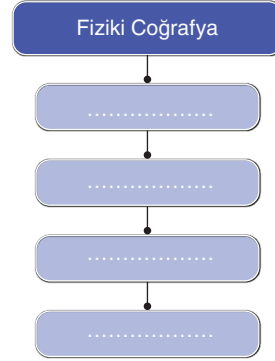
8. Atmosferde meydana gelen olayları inceleyen coğrafyanın alt dalı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Jeomorfoloji B) Klimatoloji
C) Biyocoğrafya D) Hidrografya
E) Kartografya

9. Aşağıdaki coğrafyacıardan hangisi diğerlerinden daha sonraki bir dönemde yaşamıştır?

- A) James Cook B) Sırrı Erinç
C) Strabon D) Vasco da Gama
E) İbn Batuta

10.

Bu şemada boş bırakılan alanlara aşağıdakilerden hangisi getirilemez?

- A) Klimatoloji B) Hidrografya
C) Jeomorfoloji D) Biyocoğrafya
E) Demografi

11. MÖ 63-MS 23 yılları arasında yaşamış olan ----, Dünya'nın yuvarlak olduğunu ve Evren'in ortasında yer aldığını öne sürmüştür. Avrupa, Asya ve Afrika'yı anlatan kitaplar yazmıştır.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Evliya Çelebi B) Amasyalı Strabon
C) Herodot D) Tales
E) Aristoteles

956160

ÖĞRENCİ NO		YANITLAR	
1	(A) (B) (C) (D) (E)	11	(A) (B) (C) (D) (E)
2	(A) (B) (C) (D) (E)	12	(A) (B) (C) (D) (E)
3	(A) (B) (C) (D) (E)	13	(A) (B) (C) (D) (E)
4	(A) (B) (C) (D) (E)	14	(A) (B) (C) (D) (E)
5	(A) (B) (C) (D) (E)	15	(A) (B) (C) (D) (E)
6	(A) (B) (C) (D) (E)	16	(A) (B) (C) (D) (E)
7	(A) (B) (C) (D) (E)	17	(A) (B) (C) (D) (E)
8	(A) (B) (C) (D) (E)	18	(A) (B) (C) (D) (E)
9	(A) (B) (C) (D) (E)	19	(A) (B) (C) (D) (E)
10	(A) (B) (C) (D) (E)	20	(A) (B) (C) (D) (E)

1.

I

II

III

İnsan ile doğal çevre arasındaki etkileşim göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda verilen görsellerden hangileri insanın doğal çevreyi değiştirerek kullandığına örnek gösterilebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) I, II ve III

2. Almanya'dan yola çıkarak geziye başlayan bir turist kafilesi temmuz ayında Antalya'da bir hafta kalıp denize girmiş, ardından volkanik arazilerde bulunan gayzerleri görmek için İzlanda'ya seyahat etmiştir.

Bu durum Antalya ve İzlanda'nın aşağıdaki özelliklerinden hangisinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır?

- A) Doğal çevre koşulları
B) Yüz ölçümleri
C) Nüfus miktarları
D) Ekonomik gelişmişlikleri
E) Gelenekleri

3. Doğa, başta insan olmak üzere tüm canlıların yaşam ortamını oluşturur.

Buna göre insanların ekonomik etkinliklerinden biri olan turizm faaliyetleri;

- I. biyosfer,
II. hidrosfer,
III. litosfer

doğal sistemlerinin hangilerinde gerçekleşir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II ve III

4. Coğrafya, doğa ile insan arasındaki etkileşimi belli ilkeleri kullanarak inceleyen ve sorgulayan bir bilim dalıdır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi coğrafyanın alt dalları arasında yer almaz?

- A) Biyocoğrafya B) Oseonografya
C) Kartografya D) Tarihî coğrafya
E) Hidroğrafya

5. İnsanın ilk ortaya çıkışından bugüne kadar sürekli doğa ile etkileşim hâlinde olması coğrafyanın ne kadar eski bir bilim olduğuna kanıt oluşturmaktadır. Coğrafya biliminin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Doğal çevrenin insan üzerindeki, insanın da doğal çevre üzerindeki etkisi coğrafya biliminin temel konularından biridir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisinin coğrafyanın inceleme konularından biri olduğu söylenemez?

- A) Makilerin yeryüzündeki dağılışı
B) Madencilik faaliyetleri
C) Hayvanların anatomik özellikleri
D) Göllerin kimyasal yapısına iklimin etkileri
E) Göçlerin nedenleri

6. Batlamyus'un *Coğrafya* adlı eserinde, çoğunlukla kıtalar içinde yer alan bölgelere ve bunların belli başlı özelliklerinin enlem ve boylamlarına yer verilmiştir. Bu eser, Portekizliler ve İspanyolların 15-16. yüzyıllardaki keşiflerine kadar dünya için temel atlas görevi görmüş ve pek çok dile çevrilmiştir.

Buna göre Batlamyus'un *Coğrafya* adlı eserinde coğrafyanın aşağıdaki alt dallarından hangisi ön plana çıkmıştır?

- A) Klimatoloji
B) Jeomorfoloji
C) Nüfus coğrafyası
D) Matematik coğrafya
E) Kültür coğrafyası